

SAT-2B.313-1-L-02

INVALIDITY OF A CONTRACT IN THE CONTEXT OF A DECEPTIVE DIGITAL ENVIRONMENT²⁷

Assoc. Prof. Anastas Georgiev, PhD

Department of Civil Law, Law Faculty,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: +35982888746

E-mail: ageorgiev@uni-ruse.bg

***Abstract:** This paper examines the validity of contracts concluded through electronic means, in situations where one of the parties is misled by the design of the digital interface, the structure of the online interaction, or the manner in which contractual terms are presented. The focus lies on classical defects of consent – fraud, mistake, and deception – within the framework of the Bulgarian Law of Obligations and Contracts. The analysis explores whether manipulative design practices and information asymmetries can trigger grounds for invalidity under Article 26(2) and Article 28 of the LOC. It further addresses the applicable standards of good faith, the principle of equality, and the limits of acceptable digital contracting, with reference to relevant case law of the Court of Justice of the European Union and key consumer protection directives.*

***Keywords:** contract invalidity; fraud; mistake; declaration of will; electronic interface; digital environment; good faith; Article 26 LOC; Article 28 LOC, Article 29 LOC*

ВЪВЕДЕНИЕ

Волеизявлението е основополагащ елемент на гражданското право, чрез който страните по договора формират, заявяват и насочват своята правна воля. Изискването за свободно, осъзнато и действително съгласие е неотменим гарант за стабилността на облигационните отношения. В класическата доктрина процесът на формиране на волята се разглежда като субективен акт, който обаче е поставен под защитата на императивните норми относно недействителността на сделките. С навлизането на дигиталните технологии и масовото сключване на договори в електронна среда, този процес претърпява радикална трансформация.

Дигиталният интерфейс вече не е просто неутрален канал за комуникация, а активна среда, която чрез своя дизайн и архитектура може да влияе, насочва или дори да подменя волята на потребителя. В съвременната правна теория и практика все по-често се обсъжда феноменът на т.нар. „тъмни модели“ (dark patterns) – потребителски интерфейси, съзнателно проектирани да подвеждат или манипулират потребителите да вземат решения, които не са в техен интерес. Конфликтът тук възниква между технологичната свобода на дизайна и правната рамка, гарантираща автономност на волята. Настоящото изследване си поставя за цел да анализира доколко тези манипулативни практики могат да бъдат квалифицирани като пороци на волята по смисъла на чл.26-29 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД)²⁸ и каква е защитата на субекта в условията на информационна асиметрия и дигитална заблуда. Анализът на недействителността в дигитална среда изисква систематично тълкуване на общата уредба на пороците на волята (чл.28-29 от ЗЗД) през призмата на специалните изисквания за прозрачност и технологична отчетност, заложи в Закона за електронната търговия (ЗЕТ)²⁹. Фокусът на настоящото изследване е върху типичните гражданскоправни и търговски правоотношения, като извън неговия обхват остават специфичните хипотези на договаряне с участието на особени гражданскоправни субекти – държавата, общините,

²⁷ Докладът е представен на 64-тата Научна конференция на Русенски университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените – Русе, проведена в Русе, на 24-25 октомври 2025 г., с оригинално заглавие на български език „Недействителност на договор, сключен чрез заблуждаващ електронен интерфейс“.

²⁸ Закон за задълженията и договорите (ЗЗД), обн. ДВ. бр.275 от 22.11.1950г., посл. изм. ДВ. бр.35 от 27.04.2021г.

²⁹ Закона за електронната търговия (ЗЕТ), обн. ДВ. бр. бр.51 от 23.06.2006г., посл.изм. ДВ. бр.99 от 21.11.2025г.

публични предприятия и др., където валидността на съгласието е обвързана със специални административни процедури и законови изисквания за форма.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Правна природа на електронното волеизявление и фактически състав на измамата

В съвременния електронен оборот съгласието по чл.14 от ЗЗД се счита за постигнато в момента, в който приемането на офертата бъде обективизирано чрез поведение, което недвусмислено изразява воля за обвързване. В дигитална среда това най-често се реализира чрез клик върху интерактивен бутон или попълване на електронен формуляр. Тук се поставя фундаменталният въпрос за съответствието между външното проявление (click-wrap или browse-wrap съгласие) и вътрешното волево решение, тъй като скоростта на дигиталната комуникация често изпреварва пълноценното осъзнаване на правните последици.

1.1. Равностойност на електронната форма съгласно Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги (ЗЕДЕУУ)³⁰

Нормативната основа за признаване на електронните изявления е заложена в ЗЕДЕУУ. Съгласно чл.3, ал.2 от ЗЕДЕУУ, електронното волеизявление е равностойно на писменото, стига да може да бъде установен неговият автор и съдържанието на съгласието. В контекста на облигационното право това означава, че цифровият документ притежава пълна доказателствена сила. Въпреки това, електронната форма не е безусловно валидна – тя трябва да отговаря на минималните изисквания за информираност и доброволност. При дигиталната комуникация тези изисквания често биват накърнени поради асиметрия на информацията или използване на манипулативни интерфейси, които извличат съгласие чрез автоматизирано поведение (напр. „предварително отменати полета“), без субектът реално да е формирал воля за конкретните правни последици. Тук се сблъскваме с феномена на „фиктивното съгласие“, при което техническият стандарт на ЗЕДЕУУ е формално изпълнен, но липсва психологическата субстанция на волята, което е предпоставка за нищожност на основание липса на съгласие по чл.26, ал.2 от ЗЗД.

1.2. Опорочаване на съгласието чрез измама по чл.29 от ЗЗД

Измамата представлява умишлено въвеждане на едно лице в заблуждение с цел да бъде то мотивирано да сключи определена сделка. В дигиталната среда този порок се реализира чрез интерфейси, които използват „заблуждаващи бездействия“ – умишлено премълчаване на факти (например скрити такси или абонаментни условия), които търговецът е длъжен да съобщи по силата на ЗЕТ и ЗЗД. В този контекст задълженията за предоставяне на информация по чл.4 и чл.5 от ЗЕТ се явяват не просто административни норми, а императивни критерии за дигитална добросъвестност.

Най-новата практика на Върховния касационен съд (ВКС) (Решение № 511 от 31.07.2024 г.) дефинира измамния умисъл като вид недобросъвестност, която се установява чрез изследване на поведението на страните преди и при сключването на сделката³¹. При дигиталната измама страната може да съзнава характера на договора, но действа под влияние на невярната представа, че типичните негативни последици няма да настъпят или че ще получи ползи, които интерфейсът привидно обещава. В тези случаи измамата е резултат от целенасочена „архитектура на избора“, която подменя реалните факти с виртуални внушения. Порокът на волята е налице, защото ако лицето имаше вярна представа за действителното положение, то не би направило съответното волеизявление³².

1.3. Субективен критерий и доказване на заблуждението

За доказване на измамата съдът прилага субективен критерий – преценяват се личните качества на страната: нейният опит, възраст и дигитална грамотност. ВКС приема, че възможността да се създадат неверни представи зависи от интелектуалните и психическите характеристики на

³⁰ Закон за електронния документ и електронните удостоверителни услуги (ЗЕДЕУУ), загл. изм. - ДВ, бр. 85 от 2017 г., в сила от 06.10.2001 г., обн. ДВ. бр.34 от 06.04.2001г., посл.изм. ДВ. бр.58 от 23.07.2019г.

³¹ Вж. Решение № 511 от 31.07.2024 г. по гр. д. № 3851/2023 г. на ВКС, IV г. о.

³² Вж. Решение № 25 от 24.04.2012 г. по търг. д. № 63/2011 г. на ВКС.

личността³³. В електронната търговия това означава, че един и същ дизайн на уебсайт може да не заблуди опитен потребител, но да съставлява измама спрямо потребител, чието съгласие е било механично извлечено чрез манипулативни софтуерни архитектури. Този субективен подход е от съществено значение при анализа на „тъмните модели“ (dark patterns), тъй като те често са насочени именно към експлоатиране на когнитивни дефицити или липса на технологична рутина у определени групи субекти, което прави защитата по чл.29 от ЗЗД още по-необходима в дигиталния век.

2. Грешката в предмета и стандартът за „извинителност“ при дигиталното договаряне

Институтът на грешката по смисъла на чл.28 от ЗЗД представлява коректив в случаите, когато между представата на лицето и обективната действителност е налице несъзнавано несъответствие, под влияние на което е извършено съответното правно действие. В условията на дигитална среда това несъответствие често не е плод на субективна разсеяност или небрежност на потребителя, а е пряк резултат от специфичната архитектура на интерфейса, която може да програмира грешни изводи у насрещната страна. Тъй като за основателността на иска по чл.28 от ЗЗД е необходимо да се установи, че волята е била опорочена поради погрешна представа за съдържанието на престациите, дигиталната среда изисква нов подход при преценката на фактическите обстоятелства, залегнали в основата на съгласието³⁴. В този контекст грешката престава да бъде само психологически дефект и се превръща в резултат от несъвършенството или манипулативността на технологичния канал за комуникация.

2.1. Технологичните гаранции на ЗЕТ като мащаб за извинителност на грешката

Централен проблем при прилагането на чл.28 от ЗЗД в електронен контекст е въпросът за това доколко грешката на потребителя е извинима. В класическия граждански оборот страната е длъжна да положи грижата на добър стопанин, за да се информира за условията на сделката. В дигиталния пазар обаче, този стандарт е пречупен през императивната разпоредба на чл.9, ал.1 от ЗЕТ. Законът вмениява в задължение на доставчика да осигури подходящи, ефективни и достъпни технически средства за установяване и поправяне на грешки при въвеждане на информация, преди да бъде направено самото волеизявление.

Този нормативен текст има решаващо значение за правната квалификация на порока и се явява конкретно проявление на принципа на **дигиталната добросъвестност**. Когато търговецът не е интегрирал в своя интерфейс механизми за преглед и корекция на данните, той обективно е поставил потребителя в позиция на „дигитална уязвимост“. В тези хипотези всяко несъответствие в представите на потребителя относно онова, за което е постигнато съгласие, следва да се третира като извинима грешка по смисъла на чл.28 от ЗЗД. Тъй като рискът от грешката е прехвърлен върху доставчика поради неизпълнение на законовото му задължение по чл.9 от ЗЕТ, потребителят разполага с пълното право да иска заличаване на правните последици от сделката, тъй като нейната „каузална насоченост“ е била подменена от дефектния технологичен процес³⁵. По този начин неизпълнението на специалната норма на ЗЕТ служи като автоматично доказателство за извинителността на субективната грешка.

2.2. Психозическо състояние на потребителя и когнитивните пристрастия

При преценката дали е налице порок на волята, съдебната практика на ВКС последователно поддържа разбирането, че следва да се прилага субективен критерий, отчитащ личните качества на страната – възраст, образование, житейски опит и дигитална грамотност. В средата на електронните интерфейси, където потребителят е подложен на постоянна когнитивна натовареност и често действа под натиска на изкуствено създадена „спешност“, податливостта на внушение придобива нови измерения. Макар субективните душевни състояния сами по себе си да нямат самостоятелно правно значение, те се явяват фактор, който улеснява възникването на невярна представа.

³³ Вж. Решение № 100 от 08.05.2018 г. по гр. д. № 1737/2017 г. на ВКС, IV г. о.

³⁴ Вж. Решение № 148 от 10.09.2019 г. по гр. д. № 2183/2018 г. на ВКС, IV г. о.; Тълкувателно решение № 1 от 27.04.2022 г. на ВКС.

³⁵ Вж. Определение № 480 от 18.06.2018 г. по гр. д. № 86/2018 г. на ВКС, III г. о.; Решение № 449 от 06.04.2016 г. на ВКС.

Когато интерфейсът е проектиран така, че да експлоатира тези състояния – например чрез липса на ясно потвърждение по чл.10 от ЗЕТ или чрез сложни навигационни пътища, които прикриват съществени качества на предмета – е налице обективно опорочаване на волята. ВКС подчертава, че волята е недействителна именно поради съществуването на невярната представа, независимо от това какви са били обстоятелствата, които са я породили или улеснили. Така „тъмният модел“ се превръща в юридически факт, който блокира свободното формиране на волята и обосновава унищожаването на договора, тъй като лицето, при наличието на вярна представа за фактите, не би сключило сделката³⁶. Тук съдът следва да анализира дали технологичната среда е позволила на субекта да упражни своята автономна воля, или го е насочила към определено поведение чрез психологически натиск.

2.3. Границата между грешка в предмета и техническа грешка

Юридическият анализ изисква и прецизно разграничаване между грешката в предмета по чл.28, ал.1 от ЗЗД и чистата техническа грешка при пресмятането по чл.28, ал.2 от ЗЗД. В електронната търговия техническите грешки на доставчика, свързани с аритметични действия или въвеждане на данни, по правило подлежат на поправяне и не водят до автоматично унищожаване на договора. Ситуацията обаче е коренно различна, когато грешката в „пресмятането“ е всъщност структурен елемент на заблуждаващ интерфейс, който прикрива реалния обем на насрещните задължения в разрез с изискванията на чл.4 и чл.5 от ЗЕТ.

В такива случаи невярната представа на потребителя относно крайната цена или обема на престацията престава да бъде техническа небрежност и се превръща в грешка в предмета, засягаща самото съдържание на съгласието. Тук съчетаното прилагане на ЗЗД и ЗЕТ позволява на съда да защити правната сигурност, като не зачете последиците на сделка, при която потребителят е бил подведен относно съществените ѝ елементи. Когато порокът на сделката произтича пряко от нейното съдържание или от неспазването на императивни норми за прозрачност, съдът е длъжен да приложи правото точно, гарантирайки, че автономността на волята не е била жертвана в името на технологичната ефективност³⁷. В този смисъл грешката в дигиталната среда често е функционално идентична на липсата на съгласие, доколкото потребителят е кликнул върху интерфейс, който не съответства на неговите реални правни цели.

3. 3. Специални нормативни стандарти за дигитална прозрачност и информационна добросъвестност

Разглеждането на пороците на волята в дигитална среда би било непълно без детайлен анализ на специалната уредба, въведена със ЗЕТ. Докато общите разпоредби на ЗЗД уреждат последиците от дефектното съгласие, ЗЕТ дефинира техническите и информационни стандарти, чието нарушение служи като обективен индикатор за наличието на измама или грешка. В този смисъл, нормите на специалния закон действат като превантивни санкции срещу дигиталната непрозрачност, като вменяват на доставчика на услуги специфични задължения за лоялност към насрещната страна. Тези стандарти формират съвременното съдържание на принципа на **дигиталната добросъвестност**, който изисква технологичният интерфейс да бъде неутрален проводник на волята, а не инструмент за нейното изкривяване.

3.1. Информационната прозрачност по чл.4 и чл.5 от ЗЕТ като условие за валидност

Централно място в този регулаторен режим заема задължението за предоставяне на информация, заложено в чл.4 и чл.5 от ЗЕТ. Доставчикът е длъжен да осигури на получателя пряк и постоянен достъп до данни, които идентифицират търговеца и параметрите на услугата по ясен и разбираем начин. От гледна точка на гражданското право, неизпълнението на тези задължения не е просто административно нарушение, а форма на противоправно бездействие в преддоговорните отношения по смисъла на чл.12 от ЗЗД. Когато интерфейсът е проектиран така, че да прикрива или затруднява достъпа до съществена информация (например крайна цена, данъци или срокове на абонамента), това поведение директно запълва обективния елемент на измамата по чл.29 от ЗЗД.

³⁶ Срв. Решение № 238 от 06.04.2020 г. по гр. д. № 4277/2018 г. на ВКС, IV г. о.; Определение № 980 от 02.10.2013 г. на ВКС.

³⁷ Вж. Определение № 58 от 24.01.2011 г. на ВКС; Решение № 50167 от 22.02.2023 г. по т. д. № 1088/2021 г. на ВКС.

В контекста на най-новата практика на ВКС, подобно премълчаване на факти, които страната е била длъжна да съобщи по силата на закона, е достатъчно доказателство за наличието на умисъл за въвеждане в заблуждение с цел извличане на икономическа полза от опороченото съгласие на потребителя³⁸. Тук нарушението на ЗЕТ служи като законова презумпция за недобросъвестност, която опорочава сделката още в нейния зародиш.

3.2. Технологичният стандарт за „дължима грижа“ съгласно чл.9 от ЗЕТ

Особено значение за квалифицирането на грешката по чл.28 от ЗЗД има разпоредбата на чл.9 от ЗЕТ, която императивно изисква доставчикът да осигури ефективни технически средства за установяване и поправяне на грешки при въвеждане на информация, преди да бъде направено окончателното волеизявление. Този законов текст дефинира технологичния стандарт за дължима грижа в цифрова среда. Липсата на механизъм за редакция или преглед на поръчката преди нейното финализиране прекъсва възможността на потребителя да формира адекватна представа за обвързващите го последици.

В този смисъл, нарушението на чл.9 от ЗЕТ служи като необоримо доказателство, че грешката на страната е извинима. Търговецът, който съзнателно е лишил потребителя от средства за корекция, не може да черпи права от собственото си неправомерно поведение и да твърди, че насрещната страна е проявила небрежност. По този начин специалният закон прехвърля тежестта на риска върху технологичния субект, гарантирайки, че всяко несъответствие в волята, породено от липса на „бутон за поправка“, ще доведе до недействителност на договора³⁹. Това е специфична форма на защита, при която законът санкционира дефектния софтуерен дизайн като източник на правен порок.

3.3. Процедурни правила и преклузия на манипулацията (чл.8 и чл.10 от ЗЕТ)

В допълнение, чл.8 и чл.10 от ЗЕТ уреждат стъпките по сключване на договора и задължението за незабавно потвърждаване на полученото изявление. Тези процедурни правила целят да елиминират състоянието на несигурност у потребителя. Всяка манипулация на момента на сключване или липсата на ясна „обратна разписка“ за параметрите на сделката създава благоприятна среда за грешка в предмета или в правните последици. Когато тези нарушения са системно заложи в дизайна на платформата, те разкриват наличието на планирана стратегия за манипулация на волята.

Ето защо, систематичното тълкуване на ЗЗД и ЗЕТ налага извода, че дигиталната прозрачност не е само етичен стандарт, а императивно правно изискване, чието нарушаване автоматично активира защитните механизми на недействителността. По този начин се осигурява необходимият баланс между технологичната мощ на търговеца и защитата на автономното съгласие, като се гарантира, че гражданският оборот остава основан върху реалната, а не върху технологично извлечената воля⁴⁰.

3.4. Специалният режим на Закона за защита на потребителите (ЗЗП)⁴¹ при договори от разстояние и неговото влияние върху недействителността

Взаимовръзката между общата уредба на недействителността и защитата на потребителите намира своя най-ярък израз в разпоредбите на ЗЗП, касаещи договорите от разстояние. Тук информационните задължения на търговеца по чл.47 – 48 от ЗЗП не са просто административни предписания, а представляват **нормативно определени граници на добросъвестността**. Неспазването на изискването за предоставяне на информация по „ясен и разбираем начин“ съставлява обективно нарушение, което опорочава процеса на формиране на волята.

Особено внимание заслужава нормата на **чл.49, ал.4 от ЗЗП**, която регламентира изискванията към интерфейса в момента на финализиране на поръчката. Законът императивно изисква бутонът или функцията, чрез която се обективира изявлението, да бъде обозначен с думите „поръчка със задължение за плащане“ или друга недвусмислена формулировка. **Нарушението на този формален**

³⁸ Срв. Решение № 511 от 31.07.2024 г. по гр. д. № 3851/2023 г. на ВКС, IV г. о.

³⁹ Вж. по аналогия Определение № 58 от 24.01.2011 г. на ВКС; Решение № 449 от 06.04.2016 г. на ВКС.

⁴⁰ Вж. Определение № 480 от 18.06.2018 г. по гр. д. № 86/2018 г. на ВКС, III г. о.; Решение № 50167 от 22.02.2023 г. на ВКС.

⁴¹ Закон за защита на потребителите (ЗЗП), в сила от 10.06.2006 г., обн. ДВ. бр.99 от 09.12.2005г., посл.изм. ДВ. бр.70 от 20.08.2024г.

стандарт води до необвързаност на потребителя от договора, което представлява специфична форма на недействителност, заложена в специалния закон.

От гледна точка на институтите на ЗЗД, използването на „тъмни модели“, които прикриват това задължение за плащане или го представят като „безплатна регистрация“, запълва фактическия състав на **измамата по чл.29 от ЗЗД**. В тези случаи търговецът умишлено използва дефектен дизайн, за да заобиколи защитните механизми на ЗЗП, което прави съгласието на потребителя недействително. По този начин ЗЗП служи като конкретизация на принципа на **дигиталната добросъвестност**, превръщайки техническия порок на интерфейса в юридическо основание за заличаване на правните последици от сделката.

3.5. „Тъмните модели“ при обработката на данни и бисквитки [Общ регламент относно защита на данните (GDPR)⁴² и Закона за защита на личните данни (ЗЗЛД)⁴³]

В съвременната дигитална практика най-разпространената форма на подвеждащ интерфейс се наблюдава при управлението на съгласията за лични данни и „бисквитки“ (cookies). Макар тези въпроси често да се разглеждат само през призмата на публичното право, те имат сериозно отражение върху **действителността на основния договор**.

Когато достъпът до съдържанието на един договор е поставен в зависимост от приемането на нецелесъобразни „бисквитки“ или когато интерфейсът е проектиран така, че отказът от проследяване да е прекомерно затруднен (т.нар. *privacy maze*), е налице нарушение на принципа за „свободно дадено съгласие“ съгласно **Регламент (ЕС) 2016/679 (GDPR)**.

От гражданскоправна страна, ако сключването на договора е „обвързано“ с принудително съгласие за данни, това може да се квалифицира като **противоречие с добрите нрави (чл.26, ал.1 от ЗЗД)** или като **измама чрез премълчаване (чл.29 от ЗЗД)**, тъй като търговецът използва технологично предимство, за да извлече неправомерна икономическа полза (под формата на данни) извън прекия предмет на сделката. В тези случаи порокът в „съпътстващото“ съгласие за данни често „заразява“ и основното волеизявление за покупка, тъй като потребителят е поставен в ситуация на липса на реален избор.

4. Противоречие с добрите нрави при дигитално договаряне (чл.26, ал.1 от ЗЗД)

Докато пороците на волята по чл.28 – 29 от ЗЗД изискват детайлно изследване на субективните предпостави и психическото състояние на страната, основанието за нищожност на сделките поради „накърняване на добрите нрави“ позволява упражняването на обективен съдебен контрол върху съдържанието и самия механизъм на сключване на договора. В дигиталния контекст добрите нрави се явяват върховен етичен и правен коректив на агресивните технологични подходи, които застрашават правната сигурност и изначалната равнопоставеност на субектите. Тук моралният мащаб на правото се сблъсква с алгоритмичната прецизност на манипулацията.

4.1. Манипулативният дизайн като проявление на обективна неморалност

В българската правна теория и константната практика на ВКС, добрите нрави се дефинират като принципи на справедливостта, добросъвестността и честността, които доминират в гражданския оборот и чието спазване обществото изисква⁴⁴. Когато една електронна платформа е проектирана чрез т.нар. „тъмни модели“ (dark patterns), тя престава да бъде неутрална среда за обмен на волеизявления. Използването на психологически трикове – като създаване на фалшиво чувство за спешност чрез „таймери за обратно броене“ (countdown timers), социален натиск или визуална манипулация на бутони („confirmshaming“) – представлява поведение, което обективно противоречи на морала в търговските отношения.

В този смисъл, стандартът за **дигитална добросъвестност** налага интерфейсът да зачита когнитивния суверенитет на потребителя. Договор, сключен чрез софтуерна архитектура, която експлоатира човешките инстинкти и автоматизми, не просто опорочава волята, а засяга самия

⁴² Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработката на личните данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (Текст от значението за ЕИП), ОВ L 119, 4.5.2016 г., стр. 1–88

⁴³ Закон за защита на личните данни (ЗЗЛД), в сила от 01.01.2002 г., обн. ДВ. бр.1 от 04.01.2002г., посл.изм. ДВ. бр.70 от 20.08.2024г.

⁴⁴ Срв. **Тълкувателно решение № 1 от 15.06.2010 г. по т. д. № 1/2009 г. на ВКС, ОСТК.**

обществен ред. Такава сделка следва да бъде обявена за нищожна по чл.26, ал.1 от ЗЗД, тъй като нейната цел е системно извличане на икономическа полза чрез инструментализиране и накърняване на личната автономия на по-слабата страна.

4.2. Граници на договорната свобода при софтуерно дефинирана воля

Свободата на договаряне (чл.9 от ЗЗД) не е абсолютна и свършва там, където започва защитата на интегритета на съгласието и етиката на оборота. При дигиталните интерфейси волята често е „софтуерно дефинирана“ – потребителят е поставен в рамка, в която избира само между предварително зададени и оптимизирани за търговеца пътища. Ако тези пътища са структурирани така, че умишлено да прикриват реалния обем на насрещните задължения или да правят отказа от услугата практически невъзможен (т.нар. „roach motel“ модели), налице е грубо нарушение на етичните стандарти на гражданското право.

В сравнителноправен план, германската доктрина прилага § 138 от BGB⁴⁵ (Sittenwidrigkeit), за да обяви за нищожни договори, при които е налице явно несъответствие между престациите, постигнато чрез експлоатация на неопитността или липсата на капацитет за преценка у насрещната страна⁴⁶. Аналогично, френското право чрез понятието за „злоупотреба с положение на зависимост“ (чл.1143 от Code civil⁴⁷) санкционира случаите, в които технологичното превъзходство е използвано за налагане на несправедливи условия. В българското право нищожността поради противоречие с добрите нрави в тези случаи е крайната, но необходимата санкция. Чрез нея правото отказва да признае легитимност на резултати, постигнати чрез технологично надмощие и морално укорими методи, гарантирайки, че свободата на договаряне няма да се превърне в свобода на технологичната принуда.

5. Европейски и сравнителноправен контекст: модели на защита срещу технологичната манипулация

Проблемът за недействителността при подвеждащо дигитално договаряне е централен за съвременната европейска правна доктрина. Водещите юрисдикции вече предлагат развити модели на защита, които служат за фундамент на хармонизираната регулация в ЕС.

5.1. Доктринални подходи в германското, френското и италианското право

В германската правна доктрина защитата се извежда от универсалния стандарт на § 242 от BGB (Treu und Glauben), който вмениява на търговеца задължението да действа добросъвестно, избягвайки създаването на „информационни капани“. Германската съдебна практика е категорична, че експлоатацията на бързината на дигиталното взаимодействие съставлява нарушение на общия принцип на добросъвестността и може да доведе до унищожаемост на основание § 123 BGB (измама), дори когато манипулацията е извършена чрез премълчаване на факти, които търговецът е бил длъжен да разкрие съгласно принципа на прозрачност⁴⁸.

Френското право, след реформата на облигационното право от 2016 г., прецизира понятието за „злоупотреба със зависимост“ и засили контрола върху пороците на съгласието (чл.1137 от Code civil)⁴⁹. Френският модел е особено строг към т.нар. „маневри“ (manœuvres), като доктрината приема, че умишленото структуриране на информацията в уебсайтове по подвеждащ начин е равностойно на активно въвеждане в заблуждение. Аналогично, италианското право чрез концепцията за buona fede и защитата на по-слабата страна в електронния оборот (Codice civile⁵⁰, чл.1337 и чл.1439) поставя изискване за етичен дизайн на интерфейсите, който да не накърнява субективното право на информиран избор⁵¹.

⁴⁵ Германски граждански кодекс (BGB), обнародван в Reichsgesetzblatt, 1896, стр. 195, в сила от 1.1.1900 г.; актуална редакция – BGBI. I 2002, стр. 42, посл. изм. BGBI. I 2023, стр. 1726, достъпен на: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb>

⁴⁶ Срв. Palandt/Eller, Bürgerliches Gesetzbuch, 82. Auflage, 2023, § 138, Rn. 34-38.

⁴⁷ Френски граждански кодекс (Code civil), приет през 1804 г., в сила от 30 март 1804 г.; консолидирана редакция, актуализирана с Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016, в сила от 1 октомври 2016 г., достъпна чрез Légifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/>

⁴⁸ Срв. German Civil Code (BGB), § 123 (Anfechtbarkeit wegen Täuschung oder Drohung), в сила от 01.01.1900г.

⁴⁹ Вж. French Civil Code (Code civil), обновена версия с Ordonnance n° 2016-131 от 10.02.2016 г., чл.1137.

⁵⁰ Италиански граждански кодекс (Codice civile), приет с Кралски декрет № 262 от 16 март 1942 г., обн. в Gazzetta Ufficiale, бр. 79 от 4 април 1942 г., в сила от 21 април 1942 г.; актуална консолидирана редакция достъпна чрез Normattiva, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1942-03-16;262!vig=>

⁵¹ Срв. Italian Civil Code (Codice civile), чл.1337 (Trattative e responsabilità precontrattuale) и чл.1439 (Dolo).

5.2. Наднационална регулация: от Директива 2011/83/ЕС⁵² към Законодателния акт за цифровите услуги (DSA)⁵³

Правото на ЕС претърпява еволюция от общата защита на потребителите към специфична забрана на манипулативните интерфейси. Новият **Законодателен акт за цифровите услуги (DSA)**, в своя чл.25, изрично забранява на доставчиците на онлайн платформи да проектират интерфейси по начин, който подвежда или манипулира получателите на услугите^{54 55}. Тази норма директно кореспондира с тълкуването на Съда на Европейския съюз (СЕС), който в редица решения (напр. дело **C-322/14, Content Services**) подчертава, че съгласието е валидно само ако е „информирано“ в реално изражение⁵⁶. Това налага стандарта на **дигиталната добросъвестност** като императив за тълкуване на националните норми за недействителност.

6. Практически проявления и процесуални аспекти на защитата при порочни дигитални договори

Юридическата защита срещу порочни дигитални договори изисква комплексно съчетаване на различни искиви пътища, в зависимост от интензитета на нарушението и естеството на използвания „тъмен модел“.

6.1. Юридическа квалификация на подвеждащите интерфейси

В практиката се очертават категории интерфейсни нарушения, които пряко релевират към основанията за недействителност. Случаите на „скрити правни последици“ следва да се квалифицират като грешка в предмета по чл.28 от ЗЗД или измама по чл.29 от ЗЗД. „Визуалната дезинформация“ и „предварително отнетите полета“ нарушават принципа на активното волеобразуване, което може да обоснове липса на съгласие по чл.26, ал.2 от ЗЗД⁵⁷.

6.2. Видове искиве, реституция и преддоговорна отговорност

Защитата на увредената страна се реализира чрез конститутивни искиве за унищожаване на договора (чл.32 от ЗЗД) или установителни искиве за нищожност. При уважаване на исковите се задейства механизмът на реституцията по **чл.55, ал.1 от ЗЗД**. От особено значение е и приложението на **чл.12 от ЗЗД** за преддоговорна отговорност, при която търговецът дължи обезщетение за вредите, претърпени от потребителя поради воденето на преговори при липса на добросъвестност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведеното изследване на недействителността на договорите в условията на подвеждаща дигитална среда позволява да се направят няколко фундаментални извода относно устойчивостта на класическите гражданскоправни институти пред предизвикателствата на технологичната трансформация.

На първо място, анализът доказва, че макар дигиталната среда да променя коренно начина на обективизиране на волеизявлението, тя не подменя неговата правна субстанция. Пороците на волята като измама и грешка, както и абсолютната недействителност поради накърняване на добрите нрави, запазват своята роля на жизненоважни корективи срещу злоупотребата с информационно и технологично надмощие. Интеграцията между общата уредба на ЗЗД и специалните норми на ЗЕТ,

⁵² Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 г. относно правата на потребителите, ОВ L 304, 22.11.2011, стр. 64–88, достъпна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0083>

⁵³ **Regulation (EU) 2022/2065** of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act), OJ L 277, 27.10.2022.

⁵⁴ **Regulation (EU) 2022/2065** чл.25, пар. 1 от Регламента изрично забранява на доставчиците на онлайн платформи да проектират интерфейсите си по начин, който подвежда или манипулира получателите на услугите.

⁵⁵ Вж. **Съображение 67 от Регламент (ЕС) 2022/2065**, което детайлизира понятието за „тъмни модели“ като практики, които „материално изкривяват способността на получателите на услугата да правят автономен и информиран избор“. Св. **Guidelines 3/2022 on Dark patterns in social media platform interfaces** на Европейския комитет по защита на данните (EDPB).

⁵⁶ Относно „информираното съгласие“ в цифрова среда вж. и **Решение на СЕС от 21.05.2015 г. по дело C-322/14 (El Majdoub)**, където съдът приема, че техниката „click-wrap“ (съгласие чрез кликване) е валидна само ако позволява трайно съхранение на информацията, но подчертава, че интерфейсът не трябва да прикрива съществени клаузи.

⁵⁷ Вж. **Решение № 511 от 31.07.2024 г. по гр. д. № 3851/2023 г. на ВКС, IV г. о.** (Относно недобросъвестността).

ЗЕДЕУУ и др., позволява на българското право да реагира адекватно на новите манипулативни техники, известни като „тъмни модели“.

На второ място, въвеждането на стандарта за дигитална добросъвестност се очертава като ключов критерий за бъдещата съдебна практика. Този стандарт изисква от технологичните субекти да проектират своите интерфейси не просто като инструменти за икономическа ефективност, а като неутрални и прозрачни канали за формиране на информирано съгласие. Нарушаването на техническите изисквания за прозрачност по ЗЕТ следва да се разглежда като обективен индикатор за наличието на порок във волята, което прехвърля тежестта на риска върху страната, контролираща дигиталната архитектура.

В заключение, защитата на автономията на волята в цифровия век изисква активно и функционално тълкуване на закона. Правораздавателните органи са призвани да прозрат зад „фасадата“ на алгоритмичните процеси и да защитят реалното, свободно и осъзнато съгласие като единствен легитимен източник на договорни задължения. Само чрез стриктното прилагане на принципите на справедливостта и честността в дигиталния оборот може да бъде гарантирана правната сигурност и интегритетът на гражданското право в ерата на изкуствения интелект и автоматизираното договаряне.

REFERENCES

I. Normative Acts (Нормативни актове)

1. **Law on Obligations and Contracts (LOC)**, promulgated in State Gazette No. 275/1950, as amended. (*Закон за задълженията и договорите – 33Д*)
2. **Law on Electronic Document and Electronic Certification Services (LEDEDCS)**, promulgated in SG No. 34/2001, as amended. (*Закон за електронния документ и електронните удостоверителни услуги – ЗЕДЕУУ*)
3. **Law on Electronic Commerce (LEC)**, promulgated in SG No. 51/2006, as amended. (*Закон за електронната търговия – ЗЕТ*)
4. **Law on Consumer Protection (LCP)**, promulgated in SG No. 99/2005, as amended. (*Закон за защита на потребителите – 33П*)
5. **Law on Protection of Personal Data (LPPD)**, promulgated in SG No. 1/2002, as amended. (*Закон за защита на личните данни – 33ЛД*)
6. **Regulation (EU) 2016/679** of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (GDPR), OJ L 119, 4.5.2016.
7. **Directive 2002/58/EC** of the European Parliament and of the Council concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications), OJ L 201, 31.7.2002 (т.нар. ePrivacy Directive, която урежда бисквитките).
8. **Directive 2011/83/EU** of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, OJ L 304, 22.11.2011.
9. **German Civil Code (BGB)**, current version BGBI. I 2002, p. 42, last amended BGBI. I 2023, p. 1726.
10. **French Civil Code (Code civil)**, consolidated version available at Légifrance, updated with Ordonnance n° 2016-131 of 10 February 2016.
11. **Italian Civil Code (Codice civile)**, promulgated by Royal Decree No. 262/1942, consolidated version available at Normattiva.
12. **Regulation (EU) 2022/2065** of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act – DSA), OJ L 277, 27.10.2022.
13. **Directive 2011/83/EU** of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, OJ L 304, 22.11.2011.
14. **Regulation (EU) 2019/1150** of the European Parliament and of the Council on promoting fairness and transparency for business users of online intermediation services, OJ L 186, 11.07.2019.

II. Case Law (Съдебна практика)

15. **Supreme Court of Cassation (SCC)**, Judgment No. 511 of 31.07.2024 in civil case No. 3851/2023, IV Civil Div. (*ВКС, Решение № 511 от 31.07.2024 г. по гр. д. № 3851/2023 г.*)
16. **Supreme Court of Cassation (SCC)**, Judgment No. 100 of 08.05.2018 in civil case No. 1737/2017, IV Civil Div. (*ВКС, Решение № 100 от 08.05.2018 г. по гр. д. № 1737/2017 г.*)
17. **Supreme Court of Cassation (SCC)**, Judgment No. 105 of 25.06.2015 in civil case No. 6832/2014, IV Civil Div. (*ВКС, Решение № 105 от 25.06.2015 г.*)
18. **Supreme Court of Cassation (SCC)**, Interpretative Decision No. 1 of 15.06.2010 in case No. 1/2009, OSGTK. (*ВКС, Тълкувателно решение № 1 от 15.06.2010 г.*)
19. **Court of Justice of the European Union (CJEU)**, Judgment of 21 May 2015, El Majdoub, C-322/14, ECLI:EU:C:2015:334.
20. **Court of Justice of the European Union (CJEU)**, Judgment of 5 July 2012, Content Services Ltd, C-49/11, ECLI:EU:C:2012:419.

III. Doctrine (Доктрина)

21. **Kalaydzhiev, A.**, 2020. *Law of Obligations. General Part*, 8th rev. ed. Sofia: Sibi Publishing House. (*Калайджиев, А., 2020. Облигационно право. Обща част.*)
22. **Kozhuharov, A. (ed. Попов, П.)**, 2009. *Law of Obligations. General Theory of the Obligatory Relation*. Sofia: Sibi Publishing House. (*Кожухаров, А., ред. Попов, П., 2009. Облигационно право. Общо учение.*)
23. **Palandt/Eller**, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 82. Auflage, C.H. Beck, 2023.